

บทที่ 3

แม่มา

แม่มาได้รับความเอาใจใส่จากครอบครัวและสังคมอินเดียพอสมควร นับตั้งแต่สมัยพระเวทเป็นต้นมา ดังจะเห็นได้จากคำ "วิธวา" ซึ่งหมายถึงผู้หญิงที่เคยมีสามีแล้วหรือแม่มา¹ ปรากฏอยู่ในข้อความบางตอนของคัมภีร์พระเวท เช่น ฤคเวท 4.18.12 . 10.18.7 และ 10.40.2, 8 ตลอดจนวรรณคดีสมัยหลัง ๆ เรื่อยมา

ประเภทของแม่มา

โดยทั่ว ๆ ไปแล้วแม่มามี 2 ประเภท คือ

1. แม่มาที่สามียังมีชีวิตอยู่
2. แม่มาที่สามีตาย

แม่มาที่สามียังมีชีวิตอยู่

ขนบธรรมเนียมประเพณีที่ชาวอินเดียยึดถือกันมาตั้งแต่สมัยพระเวทก็คือ การถือว่าการแต่งงานเป็นพันธะที่ยูกพันระหว่างสามีและภรรยาตลอดชีวิต มีอาจ

¹ Monier Williams, Sanskrit - English Dictionary, new. ed. (Delhi : Motilal Banarsidass, 1974), p. 967.

ให้คำอธิบายไว้ว่า คำนี้มาจาก vi+dhava (√dhū) แปลว่า husbandless woman, widow.

จะลบล้างได้ด้วยการกระทำใด นอกจากความตายเท่านั้น¹ อย่างไรก็ตาม
มีหลักฐานปรากฏว่าหญิงที่สามียังไม่ตายได้รับอนุญาตให้แต่งงานใหม่ได้ ด้วยเหตุผล
บางประการ นั้นยอมแสดงว่าเธอหมดพันธะจากการแต่งงานครั้งแรก หรือเป็นมาย

เหตุผลบางประการดังกล่าวมีดังต่อไปนี้ คือ

1. หญิงสาวที่เจ้าบ่าวจับมือแล้วในพิธีแต่งงาน แต่พิธีแต่งงานยังไม่
เสร็จสมบูรณ์²

¹
T.Br. 1.6.5.2, S.Br. 2.5.2.20.

Macdonell and Keith, Vedic Index of Names and Subjects,

1 : 480

M.S. 9.101 - 102

anyonyasyāvyabhīcāro bhavedāmarañāntikaḥ,
eṣa dharmah samāsenā jñeyah strīpūṁsayoh paraḥ.
tathā nityaṁ yateyātāṁ strīpūṁsau tu kṛtakriyau,
yathā nābhicaretaṁ tau viyuktāvitaretaram.

²
N.S. 12.46.; Vi.S. 15.8.

M.S. 9.176.

sā cedakṣatayoniḥ syādgatapratyāgatāpi vā,
paunarbhavena bhartrā sā punah saṁskāramarhati.

2. หญิงที่ได้รับสัญญาว่าจะแต่งงานด้วย หรือตั้งใจจะให้แต่งงาน หรือ เจ้าบ่าวผูกข้อมือให้ หรือได้รับการรดน้ำ หรือเจ้าบ่าวจับมือแล้ว และเจ้าบ่าวเกิดตาย ในทันทีหรือยกเลิกสัญญาไป ¹

3. ภรรยาที่สามีเดินทางไปต่างประเทศเกินเวลาที่กำหนด ²

4. ภรรยาที่สามีออกบวชบำเพ็ญพรต ³

หญิงที่สามีตาย

ในสมัยพระเวทเมื่อสามีตายหลังจากทำพิธีศพแล้ว แม้ม่ายยังคงตกเป็น สมบัติของครอบครัวสามี ถ้าเธอไม่มีบุตรชายกับสามีเดิม เธอก็อาจจะให้กำเนิดบุตรชาย จากพี่ชาย น้องชาย หรือญาติใกล้ชิดกับสามี เพื่อระลึกถึงผู้ตาย และเพื่อให้แน่ใจว่าเขา จะไปสู่สวรรค์ ⁴ หลังจากสมัยพระเวทฐานะของผู้หญิงตกต่ำลง หญิงที่เป็นม่ายมีทาง

¹Smṛti - candrika I อ้างจากข้อความของ Kasyapa อ้างถึงใน P.V. Kane, History of Dharmasāstra, p. 609.

B.S. 4.1.13.

Georg Buhler, trans. The Sacred Laws of Āryas of The Sacred Books of the East, Part II. Vol. XIV. ed. F. Max Müller (Oxford : At the Clarendon Press, 1882), p.314.

²K.A. 3.2 ; M.S. 9.76 ; N.S. 12.98 - 100 ; Va.S. 17.75 - 78 ; G.S. 18.15 , 17.

³N.S. 12.97; K.A. 3.4.

⁴A.S. Altekar, The Position of Woman in Hindu Civilization, p. 144.

เลือกได้ 2 ทาง คือ การดำรงชีวิตอย่างลำบาก และพยายามรักษาพรหมจรรย์ไว้ให้มั่นคง¹ หรือมิฉะนั้นก็เผาตัวตายพร้อมกับศพของสามี² ที่เรียกว่าแม่มายสตี ซึ่งจะกล่าวรายละเอียดในบทต่อไป

การหย่าร้าง

อนึ่ง ตามข้อความที่กล่าวแล้วข้างต้น ผู้หญิงส่วนหนึ่งเป็นมายในขณะที่ยังมีชีวิตอยู่ ซึ่งมีเหตุผลบางประการที่ทำให้ต้องเลิกร้างจากกันไป แต่ก็ไม่มีหลักฐานระบุชัดเจนว่าเป็นการหย่าร้างตามกฎหมาย

นับตั้งแต่สมัยพระเวทเป็นต้นมา การแต่งงานคือพันธะที่ผูกพันสามีภรรยาไว้ตลอดชีวิต มีอาจลงล่างได้ด้วยการกระทำใด ๆ นอกจากความตาย ถึงแม้ว่าภรรยาจะมีชู้ เธอก็ไม่ถูกลงโทษด้วยการหย่าร้าง เมื่อเธอทำพิธีล้างบาปแล้วก็มีสิทธิประกอบพิธีบวงสรวงร่วมกับสามีต่อไปตามเดิม³ และในบทสวดฤคเวท 10.18.8 เมื่อสามีตายเธอตกเป็นภรรยาของพี่ชายหรือน้องชายของสามี สะท้อนให้เห็นว่าพันธะของการแต่งงานสิ้นสุดลงเมื่อสามีตาย

1
M.S. 5.157 - 160.

2
Vi.S. 25.14, Br.S. 24.8, 10.

3
T.Br. 1.6.5.2 ; S.Br. 2.5.2.20.

Macdonell and Keith, Vedic Index of Names and Subjects,
1 : 480.

Radhakrishnan, Religion and Society, pp. 193 - 194.

เรื่อยมาจนถึงสมัยธรรมศาสตร์ยังคงถือว่า สามีและภรรยาต้องซื่อสัตย์ต่อกัน จนกระทั่งตาย¹ ถึงแม้ว่าภรรยาหรือสามีจะเป็นปกติ² ก็ไม่ถือว่าการทำงาน สิ้นสุด ถ้าภรรยากระทำผิดประเวณีเธอก็ยังคงเป็นภรรยาของเขา หลังจากที่เธอทำพิธี ล้างบาปแล้ว เธอก็จะอยู่ร่วมกับสามีต่อไปโดยไม่ต้องทำพิธีแต่งงานอีก³

อย่างไรก็ตาม ถึงแม้จะไม่มีกฎหมายเกี่ยวกับการหย่าร้าง แต่ก็มีข้อความ บางตอนที่ทำให้เข้าใจว่า สามีและภรรยามีโอกาสเลิกร้างกันได้ ด้วยเหตุผลบาง ประการ คงมีข้อความปรากฏในนารทสมฤติว่า

เมื่อสามีสูญหายหรือตายไป หรือกลายเป็นนักบวช หมกสมรรถภาพ ถูกไล่ออก จากวรรณะ ทั้ง 5 กรณีนี้เป็นความจำเป็นตามกฎหมายที่ผู้หญิงอาจจะอ้างเหตุผลไปอยู่ กับชายอื่น⁴ หรือถ้าผู้ชายแสดงกำลังด้วยผู้หญิงอื่น แต่ไม่สามารถแสดงกำลังกับภรรยา ของตนเอง ภรรยาของเขาอาจมีชายอื่นได้⁵

¹M.S. 9.9.101 - 102.

²กฎหมายนวก ข. 5.

³M.S. 11.177 - 178.

sā cetpunaḥ pradusyettu sadṛśenopayantritā,
kṛcchaṁ cāndrāyanaṁ caiva tadasyāḥ pāvanaṁ smṛtam.
yatkarotyekarātreṇa vṛsalīsevanāddvijah,
tadbhaikṣabhugjapannityaṁ tribhirvarṣairvyepohati.
Va.S. 21.6 - 10.

⁴N.S. 12.97.

⁵N.S. 12.18.

ในกรณีที่มีสามีเดินทางไปต่างแดนเกินเวลาที่กำหนด อาจถือว่าพ้นระงับการแต่งงานระหว่างสามีและภรรยาสิ้นสุดลงได้ มีข้อกำหนดระบุเกี่ยวกับระยะเวลาที่ภรรยาต้องรอคอยการเดินทางกลับของสามี ดังนี้

เมื่อเจ้าบ่าวเดินทางไปต่างแดนหลังจากสมรสกับเจ้าสาวแล้ว ให้เธอคอยจนกระทั่งมีระงับ 3 ครั้งแล้ว เธอตัดสินใจเลือกเจ้าบ่าวอื่นได้¹ ถ้าได้อยู่ร่วมกันฉันท์สามีภรรยาแล้ว กฎหมายกำหนดให้ผู้หญิงวรรณะพราหมณ์คอยการกลับมาของสามี 8 ปี แต่ถ้าไม่มีบุตรด้วยกันให้คอย 4 ปี จากนั้นเธออาจจะมีผู้ชายอื่นได้ แต่ถ้าเป็นผู้หญิงวรรณะกษัตริย์ควรคอย 6 ปี และถ้าไม่มีบุตรควรคอย 3 ปี ส่วนผู้หญิงวรรณะแพศย์ควรคอย 4 ปี ถ้ามีบุตร ถ้าไม่มีบุตรควรคอย 2 ปี ไม่มีกำหนดเวลาอธิบายไว้สำหรับผู้หญิงวรรณะศูทร กล่าวแต่ว่า เมื่อสามีไม่อยู่แต่ยังได้รับข่าวคราวของเขา ภรรยาควรคอยเป็น 2 เท่าจากระยะเวลาที่กล่าวไว้ข้างต้น พระผู้สร้างโลก (ประชาบดี) เป็นผู้วางข้อกำหนดนี้ และถือว่าไม่เป็นความผิดของผู้หญิงถ้าเธอจะไปอยู่กับชายอื่นเมื่อเลยเวลาที่กำหนดแล้ว²

ในวสิฐุธรรมศาสตร์มีข้อกำหนดคล้ายคลึงกับของนารท แต่ระยะเวลาที่ภรรยาต้องคอยสามีแตกต่างกันไปบ้างเล็กน้อย ดังนี้

ถ้าเป็นภรรยาของวรรณะพราหมณ์ควรคอย 5 ปี ถ้ามีบุตร แต่ถ้าไม่มีบุตรควรคอย 4 ปี ภรรยาของวรรณะกษัตริย์ ถ้ามีบุตรควรคอย 5 ปี ถ้าไม่มีบุตรควรคอย 3 ปี

¹
N.S. 12.24.

²
N.S. 12.98 - 101.

ภรรยาบรรณะแพศย์ ถ้ามีบุตรควรรคอย 4 ปี ถ้าไม่มีบุตรควรรคอย 2 ปี ภรรยาบรรณะ
ศูทรถ้ามีบุตรควรรคอย 3 ปี และถ้าไม่มีบุตรควรรคอย 1 ปี ¹ แต่ทว่าสิฏฐ์ไม่สนับสนุนให้
ภรรยาไปแต่งงานกับชายอื่นอีก เขาเห็นว่าเธอควรออกติดตามสามี ² หรืออาจจะไป
อยู่กับญาติผู้ชายของสามี ³

ส่วนมนุสมฤติระบุจุดประสงค์ของการเดินทางไว้ด้วยว่า ถ้าสามีเดินทางไป
เกี่ยวกับหน้าทางศาสนา ภรรยาต้องคอย 8 ปี ถ้าไปศึกษาเล่าเรียนควรรคอย 6 ปี
ถ้าไปเพื่อความสนุกสนานเพลิดเพลินควรรคอย 3 ปี ⁴

ในกรณีที่สามีไปเพื่อศึกษานั้น เกาตมะเห็นว่า ภรรยาบรรณะพราหมณ์ควรรคอย
ถึง 12 ปี ถ้าช่วงระยะเวลาที่รอคอยผ่านพ้น 12 ปีไปแล้ว น้องชายของสามีจะมีสิทธิ
ในตัวเธอ ⁵ และในกรณีอื่น เช่น ถ้าสามีหายไปกับภรรยาต้องคอย 6 ปี แต่ถ้าได้รับข่าว
คราวของเขาเธอต้องไปหาเขา แต่ถ้าสามีสละความสุขทางโลก ภรรยาต้องออกค้นไม่
ไปร่วมประเวณีกับชายอื่น ⁶

¹
Va.S. 17.78.

²
Va.S. 17.76.

³
Va.S. 17.79.

⁴
M.S. 9.76.

proṣito dharmakāryārthaṃ pratīkṣyo'ṣṭau narah samāh,
vidlyārthaṃ ṣaṭ yaśo'rthaṃ vā kāmārthaṃ trīṃṣtu vatsarān.

⁵
G.S. 18.17 - 18.

⁶
G.S. 18.15 - 16.

เกาฏีกยอรรถศาสตร์ให้ความเห็นเกี่ยวกับกรณีนี้ว่า ภรรยาของผู้ที่เดินทางไปทางแดนนาน ๆ หรือเป็นฤๅ หรือตาย ภรรยาควรคอยเพียงระยะที่มีระดู 7 ครั้ง หรือ 1 ปี ถ้าหากเขามีบุตรแล้ว หลังจากนั้นภรรยาอาจแต่งงานกับพี่ชายหรือน้องชายของสามี ญาติใกล้ชิด หรือผู้ที่อยู่ในโคตรเดียวกัน หรือถ้าไม่มีดังกล่าวก็แต่งงานกับผู้ที่อยู่ในวงศ์สกุลเดียวกันได้¹

ข้อกำหนดเกี่ยวกับการหย่าร้างมีกล่าวพาดพิงถึงในเกาฏีกยอรรถศาสตร์เป็นครั้งแรกว่า ภรรยาที่เกลียดชังสามีของเธอ ไม่สามารถที่จะไปจากสามีได้ถ้าเขาไม่ปรารถนาจะให้เธอไป และสามีก็ไม่อาจจะไปจากภรรยาได้ถ้าเธอไม่ยินยอมที่จะให้เขาไป แต่ทั้งสองฝ่ายต่างเกลียดชังกัน ผู้ชายเกรงว่าจะได้รับอันตรายจากภรรยาต้องการไปให้พ้นเธอ เขาสามารถจะคืนของอะไรก็ตามที่ได้รับเมื่อวันแต่งงานให้แก่เธอ และถ้าผู้หญิงเกรงจะได้รับอันตรายจากสามีต้องการไปให้พ้นสามี สามีไม่จำเป็นต้องคืนของที่ได้รับเมื่อวันแต่งงานให้แก่ภรรยา ถ้าคู่สามีภรรยาแต่งงานใน 4 แบบแรกก็ไม่อาจจะหย่าร้างกันได้ แต่หากเป็นแบบคนธรรพ์หรือรากษส การแต่งงานนั้นเลิกได้ด้วยความเป็นยอมของทั้งสองฝ่าย² และในกรณีที่สามีมีความประพฤติเลวทราม หรือเดินทางไปทางแดนเป็นระยะเวลานาน ๆ ถอนคำสาบานที่ให้ไว้แก่ษัตริย์ หรือมีที่ท้าวจะทำให้เกิดอันตรายแก่ชีวิตของภรรยา เธอสามารถทิ้งเขาได้³

¹
K.A. 3.3.

²
K.A. 3.4.

³
K.A. 3.2.

จะเห็นได้ว่าหลักฐานเกี่ยวกับการหย่าร้างมีน้อยมาก ทั้งนี้ เนื่องจากประมาณ 200 ปีก่อนคริสตกักราช ชาวฮินดูนิยมยกย่องในความบริสุทธิ์มากขึ้น ผู้หญิงที่มีสามีคนเดียวเท่านั้นที่ได้รับการยกย่อง ส่วนผู้หญิงที่ไม่ซื่อสัตย์ต่อสามีถือเป็นความเลวทราม ถูกสาปแช่งให้ไปเกิดในท้องของสุนัขจึงจอก และให้ต้องได้รับความทรมานทุกขัตรมานจากโรคภัยไข้เจ็บ¹

อย่างไรก็ตาม พวกที่อยู่ในวรรณะสูง ๆ เท่านั้นที่มีทัศนคติเช่นนี้ ส่วนพวกวรรณะต่ำมีการหย่าร้างกันเป็นเรื่องธรรมดา ซึ่งในศุทรมลลากร (พุทธศตวรรษที่ 22) กล่าวไว้อย่างชัดเจน²

กฎหมายหย่าร้างเริ่มปรากฏอย่างจริงจังเมื่อรัฐบาลอังกฤษเข้ามาปกครองอินเดีย ศาลสูงยอมเบี่ยงได้ตระหนักถึงสิทธิที่หญิงพึงได้รับ ออกกฎหมาย Civil Marriage Act. ค.ศ. 1954 (พ.ศ. 2497) กำหนดเรื่องการหย่าร้างไว้ว่า การหย่าร้างเป็นเรื่องถูกต้องตามกฎหมาย และตามกฎหมายนี้ สามีและภรรยาจะหย่าร้างกันได้ภายหลังแต่งงานแล้ว 3 ปี และจะแต่งงานใหม่ได้หลังจากหย่าร้างกันแล้ว 1 ปี

กฎหมายฉบับต่อมาชื่อ Hindu Marriage Act. ค.ศ. 1955 (พ.ศ. 2498) วางข้อกำหนดของการหย่าร้างไว้ว่า สามีภรรยาจะหย่าร้างกันได้เมื่อมีการกระทำผิด

¹
M.S. 9.30.

²
A.S. Altekar, The Position of Women in Hindu Civilization, p. 86 - 87.

ประเวณี เป็นโรคเรื้อน เป็นนักบวช และตายไปแล้ว 7 ปี มีภรรยาหลายคน หรือ
แต่งงานกับผู้หญิงอื่นขณะที่ภรรยาคนแรกยังมีชีวิตอยู่ เป็นกระเทย คุร้ายเหมือนสัตว์
แต่ทั้งนี้ต้องหลังจากแต่งงานแล้ว 3 ปี จึงจะหย่าร้างกันได้¹

ถ้าพิจารณาตามข้อความข้างต้นที่กล่าวแล้ว จะเห็นได้ว่าผู้หญิงมีโอกาสขอหย่า
ร้างน้อยมาก ถึงแม้ว่าสามีของเธอจะชั่วช้าเลวทรามอย่างไรก็ตาม และสังคมก็สนับสนุน
ให้เธอมีชื่อเสียงรักภักดีต่อสามี โดยเฉพาะอย่างยิ่งพวกผู้หญิงในวรรณะสูง ๆ การ
เลิกร้างจากสามีเป็นเรื่องที่กระทำได้ยากยิ่ง

การเป็นทายาทรับมรดก

ในสมัยพระเวทผู้หญิงไม่มีสิทธิเป็นทายาทรับมรดก² เนื่องจากระบบของ
ครอบครัวเป็นแบบครอบครัวรวม (joint - family) และถือว่าชายเป็นผู้สืบสกุล

¹ K. Singh, Refresher Course in Indian Social System.
(Lucknow : Prakashan Kendra, 1972), pp. 122 - 123.

² R.V. 3.31.2 ; T.S. 6.5.8.2.

Keith, Veda of Black Yajus School, Vol. XIX of The
Harvard Oriental Series, ed. Charles Rockwell Lanman (Delhi :
Motilal Banarsidass, 1971), p. 543.

ดังนั้น ผู้ชายจึงเป็นผู้มีสิทธิในมรดก¹ เมื่อผู้หญิงไม่มีโอกาสรับมรดก สิทธิมรดกก็ไม่ตกมาถึงแม่ม่าย อย่างไรก็ตาม ถึงแม้ว่าแม่ม่ายจะไม่ได้รับสิทธินี้ ก็มิได้ทำให้พวกเธอเดือดร้อนเท่าใดนัก เพราะประเพณีโยคะ (คพ. 45) มีปฏิบัติกันอย่างแพร่หลายในสมัยพระเวท ทำให้เธออยู่ในฐานะเป็นผู้ดูแลทรัพย์สินของบุตรชายที่ยังเล็กอยู่ เป็นการช่วยมิให้เกิดปัญหาแม่ม่ายเรียกร้องสิทธิในการเป็นทายาทรับมรดก²

ต่อมาถึงสมัยธรรมสูตร นักกฎหมายส่วนใหญ่ อาทิ แพชชาน อปัสตัมพะ ก็ยังเห็นว่าแม่ม่ายไม่ควรมียุติมากกว่าได้รับการเลี้ยงดูพอมือให้ตกตายเท่านั้น เขากำหนดว่า ถ้าไม่มีบุตรชายทรัพย์สินก็ไม่ต้องเป็นของแม่ม่าย ควรเป็นของสปีชทะ ฝ่ายชายที่ใกล้ชิดที่สุด ถ้าหาไม่ได้แม่สืบขึ้นไปจนถึง 7 ชั่วโคตรแล้ว ก็ควรเป็นของครุ ถ้าครุตายไปแล้วก็ควรเป็นของศิษย์ เพื่อนำไปใช้ในการบุญกุศล³ มีแต่เคตมธรรมสูตรเท่านั้นที่ระบุว่า แม่ม่ายควรมีสิทธิในการรับมรดกรวมกับสปีชทะหรือสโคตรได้⁴

1 Rapson, The Cambridge History of India, 1 : 90.

2 A.S. Altekar, The Position of Women in Hindu Civilization, p. 250.

3 A.D.S. 2.14.2 - 4 Ibid., p. 251.

4 G.D.S 28.19 อ้างถึงใน Kane, History of Dharmasāstra, p. 581.

สามารถใช้ทรัพย์สินสมบัติของสามีได้ตลอดชีวิต โดยอยู่ในความควบคุมของภรรยา เพราะเขาให้มรดกแก่เธอเพื่อมาบดความทุกข์ยาก เช่น อคอยากเท่านั้น เมื่อเธอตายไปแล้ว มรดกนี้ก็ตกแก่ทายาท¹ นักกฎหมายให้ความเห็นใจแม่มาຍมากขึ้นในเรื่องนี้ วิชาญเป็นคนแรกที่เห็นว่าแม่มาຍควรเป็นทายาทคนเดียว เขาวางกฎไว้อย่างชัดเจนว่า สมบัติของผู้ชายที่ตายไปโดยไม่มีบุตรนั้นต้องเป็นของภรรยาของเขา ถ้าไม่มีเธอก็เป็นของลูกสาว จากลูกสาวก็เป็นของบิดา บิดาของสามี มารดา พี่หรือน้องชาย หรือลูกชายของพี่หรือน้องชายของสามี ตามลำดับ จากนั้นก็เป็นของญาติที่เรียกว่า พันธุ (สปีนตะ) ของญาติฝ่ายสกุลย ถ้าไม่มีทั้งหมดที่กล่าวมาก็เป็นของลูกศิษย์ ถ้าไม่มีลูกศิษย์จึงตกเป็นของพระราชา²

อีก 200 - 300 ปีต่อมา นักกฎหมายที่มีชื่อเสียง ชื่อ ยาชญวาลกย ก็เห็นด้วยกับวิชาญในการเป็นทายาทแก่ต่างให้แม่มาຍในเรื่องสิทธิการเป็นทายาทรับมรดก และศาลอังกฤษก็ถือเอาหลักเกณฑ์ของยาชญวาลกยมาใช้ในการพิจารณาให้สิทธิในมรดกแก่แม่มาຍที่ไม่มีบุตรชาย ตัวของยาชญวาลกยเองก็ยกทรัพย์สินสมบัติทั้งหมดให้ภรรยาทั้งสองก่อนที่เขาจะถึงแก่กรรม ดังนั้น แนวความคิดของเขาจึงมีแนวโน้มที่จะให้สิทธิในมรดกแก่แม่มาຍมากกว่า แนวความคิดของนักกฎหมายคนอื่น ๆ ข้อเสนอของวิชาญและยาชญวาลกยกระทบกระเทือนต่อผลประโยชน์ของผู้รับมรดกฝ่ายชาย จึงก่อให้เกิดการต่อต้านอย่างรุนแรง

¹ R. Shama Sastry, Kautilya's Arthasāstra, p. 175.

² V.S. 17.4 - 13.

ตั้งแต่ ค.ศ. 400 - 1000 (พ.ศ. 943 - 1543) นักกฎหมายแบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มแรกเป็นกลุ่มที่มีความคิดยึดมั่นตามแนวเดิมที่ปฏิบัติมา ไม่ยอมรับสิทธิการเป็นทายาทของแม่ม่าย และกลุ่มที่ต้องการเปลี่ยนแปลง อาทิ นารท ภาคยานน (ภาคยานน) และชิมุตวาหนะ (ชิมุตวาหน) ได้พยายามเรียกร้องสิทธินี้ให้แก่แม่ม่าย ¹

อย่างไรก็ตาม นักกฎหมายกลุ่มที่ต้องการเปลี่ยนแปลงก็ให้สิทธิแก่แม่ม่ายภายในขอบเขตที่กำหนดไว้ว่า แม่ม่ายจะเอาทรัพย์สินไปให้คนอื่น บริจาคหรือจำหน่าย หรือขายมิได้ เธอเป็นเจ้าของมรดกในขณะที่ยังมีชีวิตอยู่เท่านั้น และมีข้อแม้ว่าเธอต้องรักษาตัวให้บริสุทธิ์ ไม่แต่งงานใหม่ อยู่ในความควบคุมดูแลของญาติสามี ถ้าสามีมีภรรยาหลายคน ภรรยาเอกจะได้รับสิทธิเป็นทายาทคนเดียว แต่เธอต้องมีหน้าที่ดูแลภรรยาคนอื่น ๆ ด้วย กฎข้อนี้ไม่ปรากฏในกฎหมายฮินดูปัจจุบัน ซึ่งภรรยาทุกคนมีสิทธิเท่าเทียมกันในการรับมรดก ²

แม้ว่าจะมีนักกฎหมายบางคนพยายามเรียกร้องให้แม่ม่ายมีสิทธิในการรับมรดกเพียงใดก็ตาม ก็ยังต้องใช้เวลาหลายศตวรรษกว่าสิทธิการเป็นทายาทของแม่ม่ายจะเป็นที่ยอมรับกันทั่วอินเดีย อินเดียได้มีความคิดก้าวหน้ามากกว่าอินเดียเหนือ นักเขียนผู้หนึ่งในศตวรรษที่ 6 ก่อนคริสตกาล (17 ปีก่อนพุทธศักราช) กล่าวว่า ชาวอินเดียได้ยอมรับ

1

A.S. Altekar, The Position of Women in Hindu Civilization, p. 253.

2

A.B. Keith, "Marriage" Encyclopaedia of Religion and Ethics, ed. James Hastings (New York : Charles Scribner's sons), 1915, Vol. VIII, p. 454.

สิทธิการเป็นเจ้าของทรัพย์สินสมบัติของแม่มาຍกันทั่วไป¹ เวลาล่วงไปประมาณ ค.ศ. 1200 (พ.ศ. 1743) ในสมัยของพระเจ้ากุมารपालแห่งคุชราช (ค.ศ. 1144 - 1173 หรือ พ.ศ. 1687 - 1716) ทรงแสดงความใจกว้างไม่ปรารถนาจะริบทรัพย์สินสมบัติของแม่มาຍ ซึ่งการกระทำเช่นนี้ไม่เคยมีมาก่อนเลยในสมัยของพระราชาก่อน ๆ เช่น รม หรือ นพ การเปลี่ยนแนวความคิดของคนในสังคมอินเดียเหนือ เพื่อให้สิทธิเรื่องนี้แก่แม่มาຍ กว่าจะเป็นที่ยอมรับก็ประมาณ ค.ศ. 1300 (พ.ศ. 1843)²

เมื่อพิจารณาตามข้อความข้างบนแล้วจะเห็นว่า แม่มาຍในสมัยพระเวทแม้จะไม่ได้รับสิทธิในมรดกโดยตรง แต่เธอก็ไม่เคียดรอนเพราะเธอมีโอกาสแต่งงานใหม่ได้ เธอได้เป็นผู้ชักผลประโยชน์ของญาติทางฝ่ายสามี ทำให้เธอได้รับการดูแลเอาใจใส่พอสมควร ต่อมาในสมัยหลังเมื่อสังคมไม่เห็นด้วยกับการแต่งงานใหม่ของแม่มาຍ และปรารถนาจะให้เธอปฏิบัติตนอย่างนักบวช นักกฎหมายที่มีใจเป็นธรรมก็ต้องกำหนดวิธีจัดสรรทรัพย์สินให้เธอจับจ่ายใช้สอยในการเลี้ยงชีวิต โดยระบุให้เธอมีส่วนแบ่งในทรัพย์สินของสามีที่ล่วงลับไปแล้ว ซึ่งก็เป็นการชักผลประโยชน์ทางฝ่ายญาติของสามี ซึ่งพวกเขาเคยได้รับมาก่อน ผลสะท้อนอันเลวร้ายที่แม่มาຍต้องประสบก็คือ เป็นโอกาสให้บุคคลเหล่านี้ยกเอาความซื่อสัตย์จงรักภักดีที่ภรรยาพึงมีต่อสามีขึ้นมาสรรเสริญเป็นยออย่างมากมาย ประเพณีแม่มาຍเผาตัวตายพร้อมกับสามีในกองเพลิงที่เคยทำพอเป็นพิธีในสมัยพระเวท จึงถูกนำกลับมาใช้อีกอย่างสมเหตุสมผล

¹ A.S. Altekar, The Position of Women in Hindu Civilization, p. 258.

² A.S. Altekar, The Position of Women in Hindu Civilization, p. 259.

นิโยคะ

นิโยคะ (levirate) คือ การกำหนดให้แม่หม้ายให้กำเนิดบุตรชายโดยการรวมประเวณีกับพี่หรือน้องชาย หรือญาติที่ใกล้ชิดกับสามีของผู้ตาย¹ ประเพณีนี้มีปฏิบัติกันอย่างแพร่หลายในสมัยโบราณ และปฏิบัติกันในหลาย ๆ ประเทศ เช่น ในหมู่ชาวสปาร์ตา แม่หม้ายจะตกเป็นของพี่ชายหรือน้องชายของผู้ตายทันทีโดยไม่ต้องทำพิธีใด ๆ หรือในคัมภีร์ Old Testament มีข้อความว่า น้องชายของผู้ตายจะเดินไปหาแม่หม้ายรับเธอไว้เป็นภรรยา และปฏิบัติหน้าที่ของน้องชายสามีต่อเธอ²

จะเห็นได้ว่าคนในสมัยโบราณเมื่อคิดถึงในเรื่องผู้หญิงคล้ายคลึงกัน คือ ถือว่าผู้หญิงเป็นเพียงสมบัติอย่างหนึ่งของครอบครัว ซึ่งเข้าไปอยู่ในครอบครัวของสามีโดยการแต่งงาน เมื่อสามีตายลง เธอจึงตกเป็นสมบัติของพี่ชายหรือน้องชายของสามี

ในสมัยพระเวทนั้น ชาวอารยันยังไม่ได้ตั้งหลักฐานมั่นคงในอินเดีย ต้องต่อสู้กับพวกชนเผ่าต่าง ๆ ความต้องการบุตรชายจึงมีมาก เพื่อเพิ่มกำลังกองทัพให้ใหญ่โตแข็งแกร่งที่สุดเท่าที่จะทำได้³ ครั้นต่อมาในสมัยหลังความต้องการบุตรชายเพื่อจุด

¹ Sir Monier Monier Williams, A Sanskrit - English Dictionary, p. 552.

² A.S. Altekar, The Position of Women in Hindu Civilization, p. 143.

³ A.S. Altekar, The Position of Women in Hindu Civilization, p. 342.

ประสงค์ตั้งกล่าวแล้วเปลี่ยนไป เริ่มตั้งแต่สมัยสันนิษฐานว่าลูกชายกลายเป็นความจำเป็นทางศาสนา มากกว่าทางโลก มีเนื้อความกล่าวว่า เมื่อคนเราเกิดมาในโลกนี้ เรามีหนี่กัตตัว 3 ประการ ประการสำคัญที่สุดคือหนี่ทอมุ ซึ่งจะลบล้างได้ด้วยการมีบุตรชายเท่านั้น ¹

บางครั้งบุคคลก็ไม่ประสบความสำเร็จในการให้กำเนิดบุตรชายในวิธีที่ตรงไปตรงมาได้ วิธีแก้ปัญหานี้หนึ่ง คือ ยอมรับบุตรชายที่เกิดจากลูกสาวและลูกเขยไปเป็นบุตรของเขาเอง ² และในสมัยนี้ยังไม่นิยมยินดีที่จะขอลูกของบุคคลอื่นมาเป็นบุตรบุญธรรมเป็นลูกของชายแปลกหน้าไม่ใช่ลูกที่แท้จริง ³ แต่ถ้าเขาไม่มีลูกชายที่เกิดจากลูกสาว การมีลูกที่เกิดจากวิธีนี้โยคะก็เป็นที่ยอมรับ เพราะลูกที่เกิดมายังมีเลือดของแม่ถึงแม้ว่าจะไม่มีเลือดของพ่อ แต่อย่างน้อยที่สุดก็เป็นเลือดของญาติที่ใกล้ชิด ดังนั้นลูกที่เกิดโดยวิธีนี้จึงเสมือนกับเป็นลูกที่แท้จริงเท่าที่จะเป็นไปได้ ในสมัยธรรมสูตรลูกที่เกิดโดยวิธีนี้เรียกว่าเกษตรชะ (เกษตรช) เป็นอันดับ 2 รองจากเอารส คือ ลูกของตนเอง ⁴

¹ T.H. Griffith, The Hymns of the Rgveda, note I. p. 323.

T.S. 6.3.10.5 อ้างถึงใน Radhakrishnan, Religion and Society, pp. 150 - 151.

² R.V. 3.31.1.

śasahvahnirduhiturnaptyaṃ gādvihvāṃ ṛtasyadīdhitim
saparyan,

pitā yatra duhituḥ sekamrñjantsamī śagmyena manasā dadhanve.

³ R.V. 7.4.7 - 8.

⁴ G. D. S. 28.32 อ้างถึงใน Kane, History of Dharmaśāstra, p. 599.

คัมภีร์ธรรมศาสตร์ให้เหตุผลในการเป็นเจ้าของเกษตรชะว่า ถ้าผู้ชายจ่ายเงินให้ผู้หญิงเป็นค่าตัว บุตรที่เกิดมาต้องเป็นของเขาซึ่งเป็นผู้ให้กำเนิดนั้น แต่ถ้าเขาไม่ได้จ่ายเงินให้แก่มเห็ญนั้น ลูกยอมเป็นของสามีที่ถูกคองตามกฎหมายของเขอ เพราะเมื่อเมล็ดถูกหวนลงในทุ่งนาโดยเจ้าของไมรู ผู้ให้เมล็ดยอมไม่มีส่วนแบ่งในผลผลิตที่จะได้รับ ผลิตผลนั้นยอมเป็นของเจ้าของทุ่งนา และเมื่อเมล็ดถูกพัดพาไปโดยกระแสน้ำหรือโดยกระแสลม เจริญเติบโตในทุ่งนาของคนแปลกหน้า เจ้าของทุ่งนายอมเป็นเจ้าของผลิตผลนั้นไมไ้เจ้าของเมล็ด¹

ประเพณีโยคะเป็นที่นิยมกันเรื่อยมาจนถึงสมัยธรรมสูตร (ประมาณ 300 ปีก่อน ค.ศ.) นักเขียนบางคน เช่น เคาตมธรรมสูตร และวสิษฐธรรมสูตร ยอมรับความคิดนี้ แต่ในขณะที่เดียวกันก็พบว่าเริ่มมีการคัดค้านธรรมเนียมนี้ เช่น อาบิสตัมธรรมสูตร คำหนิว่า มือของสโคตร เป็นมือของชายแปลกหน้า ถ้าข้อสัญญาในการแต่งงานถูกละเมิด ทั้งสามีและภรรยาต้องตกนรกอย่างแน่นอน และรางวัลที่จะได้รับจากการปฏิบัติอยู่ในขอบเขตของกฎเกณฑ์ เป็นสิ่งที่ดีกว่าบุตรที่ได้รับจากการปฏิบัติโยคะ² และในเพาชายนธรรมสตรก็ถือว่าบุตรที่เป็นเอารสเท่านั้นที่เป็นบุตรชาย³ ถึงแม้นสมฤติซึ่งเป็นสมฤติที่มีชื่อเสียงจะกล่าวถึงบุตรทั้ง 12 ประเภท⁴ ไว้แต่ก็เห็นด้วยกับความ

¹ N.S. 12.54 - 56.

M.S. 9.51 - 54.

² A.D.S. 2.10.27.5 - 7, อ้างถึงใน P.V. Kane, History of

Dharmaśāstra, p. 601.

³ Ibid.

⁴ M.S. 9.158 - 181.

คิดของอาบัสตีพิมพ์ได้ทำหีบประเพณีไว้อย่างรุนแรงว่า ในบรรดาวิชาที่ แม่ม่ายไม่พึงให้กำเนิดบุตรชายจากบุคคลอื่น เพราะการทำเช่นนั้นเป็นการละเมิดธรรมะอันเก่าแก่ ในบพทศที่เกี่ยวกับการแต่งงานไม่มีการกล่าวถึงนโยคะ และการแต่งงานใหม่ของแม่ม่ายเลย นโยคะเป็นวิธีแบบสตีวี่ปา ซึ่งพระราชาเวณะนำมาใช้ในการกำหนดให้แม่ม่ายกำเนิดบุตรชายโดยไม่รู้¹ แต่ในกฎหมายพระมนูเล่มเดียวกันนี้เองก็อนุญาตให้มีการปฏิบัติพิธีนี้ได้ในบางกรณี เขากำหนดว่า กฎเกณฑ์และคัมภีร์โบราณใช้นโยคะเฉพาะในกรณีที่เด็กหญิงได้รับสัญญาให้เป็นเจ้าสาว แล้วเจ้าบ่าวก็เกิดตายไปเสียก่อน พี่ชายหรือน้องชายของเจ้าบ่าวจะถูกขอร้องให้แต่งงานกับเจ้าสาวผู้นั้นแทน และจะเกี่ยวข้องกับเธอเพียงครั้งเดียวในแต่ละระยะระคุด จนกระทั่งเธอให้กำเนิดบุตรชาย บุตรชายที่ถือกำเนิดมานั้นถือว่าเป็นของสามีที่ล่วงลับ²

¹ M.S. 9.64 - 66.

MS. 9.64.

nānyasminvidhavā nārī niyoktavyā dvijatibhiḥ,
anyasminhi niyujānā dharmam hanyuḥ snātanam.

² M.S. 9.69 - 70.

yasyā mriyeta kanyāyā vācā śatye kṛte patiḥ,
tāmanena vidhānena niḥo vindeta devarah.
yathā vidhyadhigamyaināṃ śuklavāstrāṃ śucivratām,
mitho bhajetāprasavātsakṛtsakṛdṛtāvṛtau.

สรุปได้ว่า เงื่อนไขที่อนุญาตให้มีการปฏิบัติโยคะมีดังนี้¹

1. สามีนี้อาจมีชีวิตหรือตายไปแล้วต้องไม่มีบุตรชาย
2. คู่ซึ่งเป็นญาติของครอบครัวเป็นผู้ตัดสินใจให้แม่มาหย่าให้กำเนิดบุตรชายแก่สามี
3. บุคคลที่ได้รับการแต่งตั้งในการให้กำเนิด จะต้องเป็นผู้ชายหรือน้องชายของสามี สบิณฑะ สโคตร ของสามี หรือตามความเห็นของเคาตมะ ต้องเป็นสประวาระ (สปรวาร์) หรือคนที่อยู่ในโคตรเดียวกัน
4. ชายที่ได้รับการแต่งตั้งและแม่มาหย่าต้องกระทำโดยปราศจากความใคร่² แต่ทำเพราะหน้าที่เท่านั้น
5. ชายที่ได้รับการแต่งตั้งต้องเจิมหน้ากายเนยใสหรือน้ำมัน ต้องไม่พูดจาควย หรือจุมพิต หรือกระทำชั่วช้าเลวทรามทางศีลธรรมอย่างรุนแรงกับแม่มาหย่า
6. ความสัมพันธ์ยังคงมีอยู่จนกระทั่งบุตรชายคนหนึ่งถือกำเนิด หรือบางตำรว่า 2 คน³

¹ B.D.S. 2.2.70 ; N.D.S. Stripuṃsa 83 - 84 อ้างถึงใน P.V. Kane, History of Dharmaśāstra, p. 601.

² ข้อ 1 - 4 มีปฏิบัติกันในสมัยพระเวท ส่วนข้อ 4 - 6 ไม่มีระบุไว้ในการปฏิบัติสมัยแรก ๆ

³ เกี่ยวกับจำนวนของบุตรชายที่ให้กำเนิดโดยวิธีนี้ ยังไม่มีการกำหนดจำนวนแน่นอนในสมัยแรก ๆ

7. แม่ม่ายต้องสาวไม่แก่หรือเป็นหมัน หรือผ่านพ้นการคลอดบุตร หรือเจ็บไข้ หรือไม่เต็มใจ หรือตั้งครรภ์¹

8. หลังการให้กำเนิดบุตรชายแล้ว จะต้องถือว่าเขาเป็นเสมือนพ่อของสามี หรือเธอเป็นน้องสะใภ้²

มหากาพย์ซึ่งเป็นวรรณคดีรุ่นเดียวกับวรรณคดีสมมติยุคแรก ๆ ยังคงกล่าวถึงการปฏิบัตินโยบายกะกันอย่างเป็นเรื่องปกติธรรมดา ดังเช่น ในอาถิบรพถกล่าวถึงนางสตีวตี บังคับให้สามีให้กำเนิดบุตรชายกับน้องสะใภ้ เพื่อน้องชายของเขา คือ วิจิตรวีรย ซึ่งตายไปแล้ว เมื่อภีมมปฏิเสช สตีวตีก็แค้นตั้งให้ยาสซึ่งเป็นลูกของนางเป็นผู้ให้กำเนิดแทน ลูก 2 คนที่เกิดมาคือท้าวชุตราภร และท้าวปาดทุ³ และแม้แต่ท้าวปาดทุ พระองค์เองก็ไม่สามารถจะให้กำเนิดบุตรได้ ใค้ขอร้องให้นางกุนตีและ

¹ มีปรากฏใน V.D.S. ว่า บิดาหรือพี่ชายของแม่ม่ายจะต้องประชุมครมผู้สอนหรือทำพิธีบวงสรวงให้แก่สามีและญาติที่ล่วงลับไปแล้ว ซึ่งจะเป็นผู้กำหนดให้แม่ม่ายทำนโยบายะ เขาจะต้องไม่กำหนดแม่ม่ายที่วิกลจริต ไม่สามารถควบคุมตนเองได้ (เพราะความเศร้าโศก ฯลฯ) หรือเจ็บไข้ หรือมีอายุมาก แม่ม่ายที่ได้รับการกำหนดควรมีอายุในราว 16 ปีหลังวัยรุ่น และจะไม่แต่งตั้งบุคคลซึ่งโรคให้แก่แม่ม่าย ให้ชายนั้นเข้าหานางในเวลาอันศักดิ์สิทธิ์ (คือ 3 ชั่วโมงก่อนพระอาทิตย์ขึ้น) ปรากฏจากการรี ๆ รอ ๆ และไม่ปฏิบัติชั่วช้าทางศีลธรรมหรือปฏิบัติเลวต่อเธอ ที่สำคัญคือจะต้องไม่แต่งตั้งเพราะปรากฏนาในทรัพย์สิน

²
M.S. 9.62.

³
Mbh. Ādiparva 95, 103.

นางมาตรี พระชายาทัง 2 เป็นผู้ให้กำเนิดบุตรชายแก่พระองค์ โดยวิธีนี้โยคะ โดย
จำกัดให้นางมีลูกได้ 3 คน ถ้ามีมากกว่านี้เป็น 4 หรือ 5 คน ถือว่าหย่อนในศีลธรรม
จัดเป็นหญิงประเภทสไวริณี¹ และในบรรพเดียวกันนี้เองกล่าวว่า เมื่อปรศุรามได้
พยายามกำจัดพวกกษัตริย์ พวกแม่มาของบรรดากษัตริย์เหล่านี้จำนวนนับเป็นพัน ๆ คน
ได้เข้าไปหาพรหมณ์เพื่อขอให้กำเนิดบุตรชาย²

ครั้นถึงสมัยพฤษภดิ เขาปีกแนวความคิดตามแบบมู และได้เขียนอธิบาย
เพิ่มเติมว่า การที่สมัยหลังห้ามการปฏิบัติโยคะเพราะคนในสมัยก่อนมีตะบะ (tapas)
และความรู้ (knowledge) จึงสามารถปฏิบัติตามกฎข้อบังคับได้อย่างเคร่งครัด แต่
สมัยทวารปรและกลัน มีความเสื่อมทรามลงอย่างมาก จึงไม่อาจปฏิบัติโยคะได้³

เราจะเห็นได้ว่าการคัดค้านประเพณีโยคะเริ่มมีมาตั้งแต่สมัยธรรมสูตรแล้ว
แม้ไม่อาจจะยกเลิกประเพณีนี้ได้ แต่ก็สามารถจำกัดขอบเขตของการปฏิบัติได้ ต่อมา
แนวการคัดค้านก็เพิ่มขึ้น ๆ ตามเวลาที่ล่วงไป สังคมมีความเชื่อถือในเรื่องการรักษา
พรหมจรรย์มากกว่า ยกย่องความซื่อสัตย์จงรักภักดีของภรรยาที่มีต่อสามี เริ่มรู้สึกว่า
การปฏิบัติพิธีนี้เป็นสิ่งที่ป่าเถื่อนเลวทราม เมื่อพิธีนี้ถูกกำจัดออกไปก็มีแนวโน้มนิยมการ
มีบุตรบุญธรรม ซึ่งแม้จะเป็นเพียงบุตรที่สมมุติขึ้นตามกฎหมาย แต่ก็ไม่เคยมีศีลธรรม
ปัญหาที่ช่วยสนับสนุนการเลิกธรรมเนียมนี้ก็คือ การก่อให้เกิดความไม่สงบในครอบครัว
ขึ้นบ่อย ๆ เนื่องจากผู้ให้กำเนิดบุตรชายแก่แม่มาयीมีภรรยาแล้ว จึงเกิดการทะเลาะ

1 Mbh. Ādiparva. 120 - 123. ; กุฎาคมนวก ข. 7.

2 Ibid., 64, 104.

3 Kane, History of Dharmasāstra, p. 606.

วิวาทกันระหว่างภรรยาทั้งสอง และสำคัญที่สุดก็คือปัญหาที่ผู้เป็นทายาทไม่พอใจที่มีผู้ได้รับ
 ส่วนแบ่งในมรดกของครอบครัวเพิ่มขึ้น ในที่สุดประเพณีโยคะก็เป็นประเพณีที่ถูกห้าม
 ปฏิบัติโดยสิ้นเชิงในราว ๆ คริสตศตวรรษที่ 1¹

ประเพณีโยคะเป็นประเพณีที่ใช้เป็นข้ออ้างได้ว่า แม่ม่ายในสมัยพระเวท
 มิได้เฝ้าศพตายในกองเพลิงที่เผาศพสามี และในทางตรงกันข้าม การเลิกประเพณี
 นิโยคะในสมัยหลังนี้เอง เป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้แม่ม่ายหมกที่ฟังฟัง การที่นักกฎหมายช่วย
 เหลือเธอโดยการแบ่งทรัพย์สินให้เลี้ยงชีวิตกลับเป็นกรณีแวดล้อมประการหนึ่งที่ผลักดัน
 ให้เธอต้องเป็นสตรี

การแต่งงานใหม่

ในวรรณคดีสันสกฤตโบราณมีการอ้างถึงการแต่งงานของแม่ม่าย มีคำว่า
 ปุนรรภ (ปุนรรภ) สำหรับเรียกแม่ม่ายผู้ซึ่งประกอบพิธีแต่งงานครั้งที่ 2 และเรียก
 ลูกชายที่เกิดจากการแต่งงานของแม่ม่ายว่า เปานรรภ (เปานรรภ)² ตามความคิด
 ของนารท³ ปุนรรภมี 3 ประเภทด้วยกัน คือ

¹ A.S. Altekar, The Position of Women in Hindu Civiliza-
 tion, p. 607.

² Macdonell and Keith, Vedic Index of Names and Subjects,
 1:476 - 478.

³ Nārada Strīpuṁsa V. 45 อ้างถึงใน Kane, History of
 Dharmasāstra, p. 608.

1. หญิงสาวที่ถูกจับมือในพิธีแต่งงาน แต่การแต่งงานยังไม่เสร็จสมบูรณ์
2. หญิงผู้ละทิ้งสามีคนแรกของเธอไปอยู่กับชายอื่น เพราะความอายเขี้ยว แล้วหวนกลับมาอยู่กับสามีเดิมอีก
3. หญิงสาวที่ถูกยกให้แก่ญาติที่เป็นสมิณะของสามีที่ล่วงลับไปแล้ว หรือคนที่อยู่ในวรรณะเดียวกัน

ในคัมภีร์พระเวทมีข้อความกล่าวถึงแม่หม้ายที่สามีตายไปแล้วว่า เธอเป็นภรรยาของพี่หรือน้องชายของสามี ดังเช่นในบทสวดฤคเวท 10.18.8 และ 10.40.2 ซึ่งเป็นบทสวดสรรเสริญเทพอัศวินตอนหนึ่งว่า "ไครนำทาน (เทพอัศวิน) มาสู่บ้านของเขา (ผู้บวชสรวง) กุจแม่หม้ายนำน้องชายของสามีหรือประคองหญิงสาวนำผู้รักมาสู่ที่นอน" ¹ และในฤคเวท 10.18.8 มีข้อความที่พี่หรือน้องชายของผู้ตายเรียกแม่หม้ายให้ลุกขึ้นจากการนอนเคียงข้างศพของสามีว่า "หญิงเอ๋ย เธอจงลุกขึ้นเถิด เธอนอนอยู่ใกล้กับผู้ปราศจากชีวิตแล้ว เธอจงมาสู่โลกของควมมีชีวิต บัดนี้เธอเข้าสู่ความเป็นภรรยาของสามีผู้นี้ ผู้ซึ่งจับมือเธอ และกล่าวปสอประโลมเธอราวกับเป็นผู้รัก" ²

แสดงให้เห็นว่า หลังจากสามีตายแล้วเธอก็ตกอยู่ในฐานะภรรยาของพี่ชายหรือน้องชายสามี ซึ่งเป็นภรรยาที่จะสรุปให้เห็นได้ว่า เป็นการแต่งงานใหม่หรือเป็น

¹ R.V. 10.40.2 กุเจิงอรรถหน้า 95.

² R.V. 10.18.8 กุเจิงอรรถหน้า 95.

เพียงนิโยคะ มีหลักฐานอยู่บ้างเหมือนกันในฤคเวทที่ระบุชัดเจนถึงเรื่องผู้หญิงแต่งงานใหม่ได้อีก ดังที่ศาสตราจารย์พิสเชล (Pischel) อ้างหลักฐานจากบทสวดฤคเวท ถ้าสามีของเธอตายสาปสูญไปโดยที่เธอมิได้ข่าวคราวเลย เธอก็สามารถแต่งงานใหม่ได้¹

ในคัมภีร์อรรถเวทมีข้อความชัดเจนซึ่งสามารถยืนยันได้ว่า แม้มายสามารถแต่งงานกับผู้ชายอื่นได้ ถึงแม้ว่าจะมีวรรณะต่างกันก็ตาม ถือว่าเป็นเรื่องที่ไม่ผิดศีลธรรม ดังมีข้อความปรากฏว่า

เมื่อผู้หญิงมีสามีมาก่อนแล้ว 10 คน ซึ่งไม่ใช่พรหมณ์แล้ว ต่อมา มีพรหมณ์มาแต่งงานกับเธอ เธอกับเขาคนเดียวเท่านั้นที่ถือว่าเป็นสามีของเธอ² มีอีกตอนหนึ่งกล่าวถึงผู้หญิงแต่งงานครั้งที่ 2 กล่าวถึงกำหนดพิธีเพื่อเป็นเครื่องประกันว่า สามีภรรยาคู่นี้จะได้ไปอยู่ร่วมกันในสวรรค์ว่า

¹
R.V. 6.49.8.

pathaspathah paripatiñ vacasyā kāmēna kṛto abhyānalarkam,
sa no rāsacchurudhascandrāgrā dhiyamdhiyañ sīsadhāti
prapūṣā

Macdanell and Keith, Vedic Index of Names and Subject,
I: 478.

²
A.V. 5.17.8 - 9.

ut yat patayo daśa striyāḥ pūrve abrahmaṇāḥ, brahmā ced
hastāñ agrahīt sa eva patir ekaddhā.

brāhmaṇa eva patir na rājanyo na rajanyo na vaiśyaḥ ...

Muir, Original Sanskrit Texts, 1 : 280 - 281.

หญิงใดก็ตามในตอนแรกแต่งงานกับสามีคนที่หนึ่ง แล้วต่อมาแต่งงานกับสามีอีกคนหนึ่ง ถ้าคนทั้ง 2 ได้ถวายแพะตัวหนึ่งกับบิษุจโธหนา (ชาวห่าอย่าง) เขาทั้งสองจะต้องไม่พรางจากกัน และสามีคนที่ 2 ย่อมบรรลุโลกเดียวกับภรรยาที่แต่งงานอีกครั้งหนึ่ง ถ้าได้ถวายแพะตัวหนึ่งกับบิษุจโธหนา พร้อมทั้งคำทักษิณา ¹

จากข้อเขียนของ ดร. ราเชนทร ลาล มิตร (Dr. Rajendra Lal Mitra) ซึ่งเขียนสรุปไว้ถึงเรื่องนี้ในหนังสือ 'Ancient India' ว่า

การแต่งงานใหม่ของแม่ม่ายในสมัยพระเวท เป็นธรรมเนียมของชาติสามารถยืนยันได้จากหลักฐานต่าง ๆ ข้อเท็จจริงของภาษาสันสกฤตจากสมัยโบราณมีคำว่า "ทิมิษ" (คือ ชายที่แต่งงานกับแม่ม่าย) ปรปรว (คือ หญิงที่มีสามีคนที่ 2) เปานรรว (คือ ลูกชายของหญิงที่เกิดจากสามีคนที่ 2 ของเธอ) เพียงพอที่จะยืนยันความถกนี้ ²

1

A.V. 9.5.27 - 28.

yā pūrvaṁ patiṁ vittvā' athānyaṁ vindate' paraṁ,
pañcaudanaṁ ca tavajāṁ dadāto na viyosataḥ.

samānaloko bhavati punarbhuvāparaḥ patiḥ, yo' jaṁ
pañcaudanaṁ dakṣiṇājyotiṣaṁ dadāti.

Muir, Original Samskrit Texts, 5 : 306.

2

R.C. Dutt, A History of Civilization in Ancient India,

I : 73 - 74.

ต่อมาถึงสมัยธรรมสูตร (400 ปีก่อน ค.ศ. - ค.ศ. 100) แม่ม่ายยังได้รับอนุญาตให้แต่งงานใหม่ได้ ดังจะเห็นได้จากการอธิบายถึงสังการของการแต่งงานใหม่¹ และข้อความที่อธิบายถึงลูกชายของแม่ม่ายในวสิฐธรรมสูตร กล่าวไว้ว่า เปานรรภวเป็นลูกของผู้หญิงผู้ละทิ้งสามีเพราะความอายุเยาว์ไปอยู่กับชายอื่น แต่แล้วก็หวนกลับมาหาสามีเดิมอีก หรือเป็นลูกชายที่เกิดจากชายอื่น เมื่อสามีหมดสมรรถภาพ ถูกขับไล่ออกจากวรรณะ เป็นคนเลวทราม เป็นบ้า หรือลูกที่เกิดหลังจากสามีตายแล้ว²

หลักฐานในการแต่งงานของแม่ม่ายยังมีมาถึงในสมัยมหากาพย์ เช่น ในเรื่องพระนลและนางทมยันตี พระนลซึ่งพลัดพรากจากนางทมยันตีไปเป็นเวลานานได้กลับมาพบกับนางอีก ด้วยออบายของนางทมยันตี โดยนางประกาศว่าสามีของนางตายแล้ว และนางปรารถนาจะแต่งงานใหม่โดยวิธีสังยมพร³

วรรณคดีประเภทธรรมศาสตร์มีอยู่บ้างเหมือนกันที่ยังอนุญาตให้แม่ม่ายแต่งงานได้ในบางกรณี เช่น นารท ปราศร และอัคนิปราณ กล่าวถึงในเรื่องนี้มีข้อความเดียวกันว่า มีการกำหนดสามีให้แก่ผู้หญิงที่ได้รับความเสียหาย 5 ประการ ได้แก่ เมื่อสามีตาย ทัพ ไปเป็นนักบวช ไร้สมรรถภาพ หรือถูกขับไล่ออกจากวรรณะ⁴ ส่วน

¹ B.D.S. 4.1.18 และ Va.D.S. 17.74 อ้างถึงใน Kane, History of Dharmasāstra, p. 610. ; กุฎาคณนวก ข. 10.

² Va.D.S. 17, 19 - 20 และ B.D.S. 2.31 Ibid.

³ Mbh. Vanaparva 70.24. ; กุฎาคณนวก ข. 9.

⁴ Agnipurāṇa 154.5 - 6.

N.S. 12.97.

วิสัยทัศน์นั้น นอกจากจะมีสาเหตุดังกล่าวแล้ว ยังถือว่าภรรยาสามารถทิ้งสามีที่
วิกลจริตมาแต่งงานใหม่ได้ด้วย ¹

นอกจากนี้ ยังให้โอกาสผู้หญิงแต่งงานใหม่ได้ ในกรณีที่ยังทำพิธีแต่งงานยังไม่
เสร็จสมบูรณ์ ² หรือเธอยังเป็นพรหมจรรย์ ³ หรือละทิ้งสามีไปเพราะความเขว้าวัย
ไปอยู่กับชายอื่น แล้วหวนกลับมาหาสามีเดิมอีก ถือว่าการกลับมาของเธอมีค่าเท่ากับ
การแต่งงานครั้งที่ 2 ⁴ หรือภรรยาที่ถูกสามีทอดทิ้ง หรือเม้ม่ายที่สมัครใจทำตาม
สัญญาของการแต่งงานครั้งที่ 2 ⁵

เกาฏิลยอรรถศาสตร์ อนุญาตให้ผู้หญิงแต่งงานใหม่ได้ แม้ว่าผู้หญิงพวกนั้นจะ
แต่งงานใน 4 แบบแรก คือ แบบพรหม แบบเทพ แบบฤๅษี และแบบประชาชนดี ไม่ว่าเธอ
จะอยู่ในวรรณะใดก็ตาม ในกรณีที่สามีของเธอเดินทางไปต่างแดน แล้วเธอไม่ทราบข่าว

¹
Va.S. 17.20.

²
N.S. 12.46.

³
Vi.S. 15.8.

M.S. 9.176.

⁴
N.S. 12.47.

M.S. 9.76.

Va.S. 17.19.

⁵
M.S. 9.175.

คร่าวของสามีเลย เขากำหนดระยะเวลาให้คอยในระยะเวลาอันสั้นเท่านั้น จากนั้นเขาก็สามารถแต่งงานกับผู้ที่เขอพยพใจ และสามารถเลี้ยงดูเธอได้¹

แต่อย่างไรก็ตาม ประเพณีนี้เริ่มมีการคัดค้านมาตั้งแต่สมัยพระเจ้าทอนปลายแล้ว ดังที่ปรากฏในคตปถพราหมณะว่า ลูกชายของผู้หญิงที่แต่งงานใหม่เป็นผู้ที่ไม่ศักดิ์สิทธิ์ จึงไม่ได้เข้าร่วมในพิธีศราทธ² กฎหมายสุตตรก็ไม่พูดถึงเรื่องการแต่งงานของแม่ม่าย แก้อาจมีนาน ๆ ครั้ง เป็นกรณี ๆ ไป³

ประมาณ 300 ก่อนคริสตศักราช ถึงคริสตศักราช 200 (พุทธศักราช 243 - 743) เริ่มถือว่าการแต่งงานใหม่ของแม่ม่ายเป็นเรื่องเสื่อมเสีย เมื่อความคิดเกี่ยวกับการประพฤติกพรหมจรรย์มีอิทธิพลมากขึ้น⁴ สมัยสมฤติเป็นสมัยที่มีการคัดค้านอย่างรุนแรง และอิทธิพลทางความคิดในยุคนี้เชื่อถือกันแพร่หลาย กินเวลานานหลายศตวรรษ จนกระทั่งชาวตะวันตกเข้ามามีอิทธิพลในหมู่ชาวฮินดู

นักกฎหมายที่มีชื่อเสียง เช่น มนุ แสดงความเห็นคัดค้านการแต่งงานของแม่ม่ายว่า ในคัมภีร์อันศักดิ์สิทธิ์ไม่มีการอ้างถึงการกำหนดแม่ม่ายเพื่อให้กำเนิดบุตร

¹ K.A. 3.4.

² S.Br. 1.1.1.11 ; กฎาคนวก ช. 8.

³ Kane, History of Dharmasastra, p. 615.

⁴ A.S. Altekar, The Position of Women in Hindu Civilization, p. 153.

หรือการแต่งงานใหม่ของแม่มาเลย ในข้อกำหนดที่เกี่ยวกับการแต่งงาน¹ แม่มา
ไมควรมีแต่เอ่ยชื่อของชายอื่น² และกล่าววาทสวดเกี่ยวกับการแต่งงานใช้กับหญิง
บริสุทธิ์เท่านั้น³ ไม่มีข้อกำหนดใดที่ยกย่องหญิงที่มีสามีครั้งที่ 2 เป็นหญิงที่ดี⁴

ส่วนนารทสมฤตินั้น ถึงแม้จะยอมให้แม่มาแต่งงานใหม่ได้ด้วยเหตุจำเป็นบาง
ประการดังกล่าวดังข้างต้น แต่ก็เห็นว่าผู้หญิงควรแต่งงานเพียงครั้งเดียวเท่านั้น⁵

ในบรรดาพวกพราหมณ์และวรรณะอื่น ๆ ที่ใกล้เคียงกันถือว่า การแต่งงาน
อีกครั้งหนึ่งของแม่มาเป็นสิ่งที่ต้องห้ามมาหลายศตวรรษ ส่วนวรรณะศูทรและวรรณะ
ต่ำอื่น ๆ ไม่มีข้อห้าม แม่มาสามารถแต่งงานใหม่ได้หลังจากสามีตาย หรือถ้าสามี

¹
M.S. 9.65.

nodvāhikeṣu mantreṣu niyogaḥ kīrtyate kvacit,
na vivāhavidhāvuktaṁ vidhavāvedanaṁ punaḥ.

²
M.S. 5.157.

natu nāmāpi gṛhṇīyātpatyau prete parasya tu

³
M.S. 8.226.

pañigrahaṇikā mantrāḥ kanyāsveva pratistāh

⁴
M.S. 5.162.

na dvitīyaśca sādhvīnāṁ kvacidbhartopadiśyate

⁵
N.S. 12.28.

ยังมีชีวิต ก็ต้องได้รับความยินยอมจากสามีเป็นลายลักษณ์อักษร¹ พอถึงประมาณ พ.ศ. 1143 อคติในการแต่งงานของแม่ม่ายก็เพิ่มมากขึ้น ผู้แต่งสมฤติตั้งแต่สมัยนี้เป็นต้นมาเริ่ม คึกคักอย่างรุนแรง จนถึง พ.ศ. 1643 การแต่งงานของแม่ม่ายก็สูญหายไปเกือบสิ้นเชิง แม่แก่คนหัว ๆ ไปก็อยู่ในวรรณะต่ำ และต้องการยกฐานะของตนเองให้ได้ชื่อว่า เป็นคนที่ นานับถือก็เขาคหกรรมนิยมที่คนชั้นสูงยึดถือมาปฏิบัติบ้าง²

การห้ามแม่ม่ายแต่งงานใหม่มีผลที่ประการเดียว คือ แม่ม่ายได้รับสิทธิเป็น ทายาทในมรดกของสามี แต่ขณะเดียวกันก็มีผลที่นาเศรณาสงเวทเกิดขึ้น คือ แม่ม่าย ที่ยังสาวจำนวนมากไม่สามารถจะทนต่อชีวิตที่ยากลำบากในการรักษาตัวให้บริสุทธิ์ได้ จึงเลือกที่จะตายไปพร้อมกับสามีในกองไฟ แต่ก็มีแม่ม่ายบางคนที่ไม่กล้าพอที่จะเผา ตัวเองได้ ก็จำต้องดำรงชีวิตแบบนางบำเรอ³ หรือเปลี่ยนศาสนาไปเป็นอิสลามหรือ คริสต์ ซึ่งเข้ามามีอิทธิพลในอินเดียสมัยหลัง⁴ จนกระทั่งมีความคิดแบบชาวตะวันตก

¹ Kane, History of Dharmasāstra, p. 615.

² A.S. Altekar, The Position of Women in Hindu Civiliza-
tion, pp. 156

³ A.S. Altekar, The Position of Women in Hindu Civiliza-
tion, p. 156.- 157.

⁴ K. Singh, Refresher Course in Indian Social System,
(Lucknow : Prakashan Kendra), 1972, p. 121.

เข้ามาตอนกลางศตวรรษที่ 19 (ค.ศ. 1825 - 1850 หรือ พ.ศ. 2368 - 2393) ผู้นำทางความคิดบางคนเริ่มตระหนักถึงความไม่ยุติธรรมในเรื่องการบังคับหม้ายให้ดำรงชีวิตแบบพรหมจรรย์ อิศวร จันท วิทยา สาคร (Ishwar Chand Vidya Sagar) เป็นหัวหน้าในการดำเนินการให้มีกฎหมาย Hindu Widow's Re-Marriage Act ค.ศ. 1856 (พ.ศ. 2399) อนุญาตให้หม้ายแต่งงานใหม่ได้ โดยมีเงื่อนไขบางประการ แต่ก็ไม่สามารถแก้ทัศนคติเก่า ๆ ที่ยังมีอิทธิพลเหลือจิตใจคนได้ จนกระทั่งถึงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 (พุทธศตวรรษที่ 25) จึงมีผู้ที่พยายามต่อสู้อย่างจริงจัง และเป็นระยะการศึกษาแบบตะวันตกเริ่มแพร่หลายกว้างขวางขึ้น มีผลทำให้ความเชื่อในคัมภีร์สมฤติต่าง ๆ เริ่มเสื่อมอิทธิพลลงมีการนำเอาความเชื่อแบบโบราณที่อนุญาตให้หม้ายแต่งงานใหม่ได้มาอ้าง พระราชบัญญัติที่ออกมาใช้บังคับมาแล้วกว่า 80 ปี จึงเริ่มได้ผลเป็นเหตุให้สถิติจำนวนหม้ายฮินดูลดลงในปี ค.ศ. 1951¹

การดำเนินชีวิตของหม้าย

ในสมัยพระเวทเมื่อหม้ายจัดการศพของสามีเรียบร้อยแล้ว เธออาจใช้ชีวิตอยู่ในฐานะภรรยาของพี่ชายหรือน้องชายของสามีที่ตาย ไม่ว่าเขาคนนั้นจะมีภรรยาอยู่แล้วหรือยังไม่มีก็ตาม² และนับแต่สมัยธรรมสูตรเป็นต้นมา ธรรมเนียมนี้ก็เปลี่ยนไป

¹ A.S. Altekar, The Position of Women in Hindu Civilization, pp. 158 - 159.

² R.V. 10.18.8 ; 10.40.2.

Ralph T.H. Griffith. The Hymns of the Rgveda, p. 542 ; p. 559.

พี่ชายหรือน้องชายของผู้ตาย ญาติหรือแม่แต่บุคคลที่อยู่ในวรรณะที่เท่าเทียมกัน ซึ่งควรเห็นว่าเหมาะสม เป็นเพียงผู้ให้กำเนิดบุตรชายแก่เมมาเยเพื่อสืบเผ่าพันธุ์ และทำพิธีเช่นสรงให้แก่บรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้วในกรณีที่มีสามีที่ตายไปยังมีได้ให้กำเนิดบุตรชาย ประเพณีเช่นนี้เรียกว่านิโยคะ ¹ นอกจากนี้ วรรณคดีรุ่นหลังประเภทธรรมสูตรและสมฤติ ตลอดจนวรรณคดีในสมัยหลัง ยิ่งได้วางกฎเกณฑ์ไว้ให้เมมาเยประพฤติปฏิบัติอย่างเข้มงวด ดังเช่น

เพาชายน ธรรมสูตร กล่าวว่า เมมาเยผู้สูญเสียสามีของเธอไปต้องงดเว้นการคัมน์น้ำผึ้ง 1 ปี งดอาหารเนื้อ เหล้า และเกลือ ²

วลัญฐธรรมศาสตร์ กล่าวว่า เมมาเยควรนอนบนพื้น 6 เดือน อุทิศตนให้แก่การปฏิบัติทางศาสนา งดเครื่องปรุงอาหารที่เผ็ดร้อนและเกลือ หลังจากครบ 6 เดือนแล้ว เธอควรอาบน้ำและทำพิธีเช่นสรงให้แก่สามีของเธอ ³

ส่วนในมนุสมฤติและสมฤติเกือบทุกฉบับกำหนดว่า ผู้หญิงเมื่อสามีตาย อาจทำร่างกายให้ชุ่มฉอม โดยยังชีพด้วยคอกไม้ รากไม้ และผลไม้ นางไม่ควรเอ่ยถึงแม่แต่ชื่อของชายแปลกหน้า และประพฤติตามกฎที่กำหนดไว้สำหรับหญิงที่จงรักภักดี

¹ Keith, "Marriage," Encyclopaedia of Religion and Ethics, Vol. 8, p. 453.

M.S. 9.69 - 70 ; Vi.S. 15.3 ; G.S. 18.4 - 7, Va.S. 17.56.

² P.V. Kane, History of Dharmasastra, Part I. Vol. II. p. 583 อ้างถึง B.D.S. 2.2.66 - 68.

³ Va.S. 17.55 - 56.

ต่อสามี คือ ต้องอดทนต่อความยากลำบาก ควบคุมตนเอง ถือพรหมจรรย์จนกระทั่ง
ตายแล้ว ¹ นางยอมไปสู่สวรรค์เช่นเดียวกับพราหมณ์ผู้เป็นพรหมจารี ถึงแม้ว่านาง
จะไม่มีบุตรชายก็ตาม ²

พฤหิสปติ กล่าวว่า ภรรยาเป็นครึ่งหนึ่งของร่างกายของชาย นาง
ยอมมีสวนในบุญและบาปของสามีเท่า ๆ กัน ภรรยาที่ดีแม้เธอจะเผาตัวตายตามสามี
หรือจะดำรงชีวิตอยู่ต่อไปก็ตาม ต้องระมัดระวังให้เป็นไปเพื่อประโยชน์แก่วิญญาณของ
สามี

กาศยายน ก็กล่าวไว้ในทำนองเดียวกันกับมนุษย์ว่า แม้ม่ายผู้ไม่มีบุตรชาย
ควรรักษาที่นอนของสามีไม่ให้มีมลทิน และอยู่ร่วมกับญาติผู้ใหญ่ของเธอ ต้องควบคุม
ตนเอง และมีความสุขในการใช้ทรัพย์สินสมบัติของสามีจนตาย ³

¹
M.S. 5.157 - 158.

kāmaṁ tu kṣapayeddehaṁ puṣpamūlaphalaih śubhaiḥ,
natu nāmāpi grhṇīyātpatyau prete parasya tu.
āsītamaranātkṣāntā niyatā brahmacāriṇī,
yo dharma ekapatnīṇāṁ kaṅksanti tamanuttamaṁ.

M.S. 5.159 - 160.

²
Br. S. 24.11.

³
Kātyāyana, อ้างถึงใน P.V. Kane, History of Dharmasāstra.

วฤทธ หาริต (วฤทธ หาริต) กำหนดไว้ว่า แม่ยายควรทำอะไรบ้าง ตลอดชีวิต "เลิกตกแต่งประดับประดาผม ไม่กินหมาก ไม่ใช่ของหอมดอกไม้ เครื่องประดับ ไม่ใช่เสื้อผ้าย้อมสี ไม่กินอาหารจากภาชนะที่ทำด้วยทองสัมฤทธิ์ ไม่กินอาหารวันละ 2 มื้อ ไม่หาคา ควรแต่งกายด้วยเสื้อผ้าขาว ออกคันความโกรธ ไม่ใช่เล่ห์เหลี่ยมกลโกง ไม่เกียจคร้านง่วงเหงา รักษาพรหมจรรย์ ประพฤติปฏิบัติดี บูชาพระ-หริเสมอ กลางคืนนอนบนพื้นที่ทำด้วยเสื่อที่ทำจากหญ้ากุงะ ควรตั้งใจเจริญสมาธิ และ คบแตกนดี" ¹

ประเจตัส ห้ามแม่ยายเคี้ยวใบพลู อามน้ำพิสี (ชนิดที่ใช้ น้ำมัน ฯลฯ) และกินอาหารจากภาชนะที่ทำด้วยทองสัมฤทธิ์ ²

สกันทปราณ (สกันทปราณ) ตอนกาตีซันต์ (กาตีซันต์) ยังกำหนดข้อบังคับที่โหดร้ายต่อแม่ยายต่อไปอีกว่า "แม่ยายควรโกนผม เพราะการดักเปียทำให้สามีถูกฟันชนาการ เธอพึงกินอาหารมื้อเดียวในวันหนึ่ง ๆ ถือศีลอคเดือนหนึ่ง หรือ ทำพิสีล้างบาปแบบจันทรายณะ (จันทรายณะ) ³ แม่ยายที่นอนบนฟูกจะทำให้สามีตกนรก แม่ยายไม่ควรอมน้ำด้วยน้ำมันหอม และไม่ใช่ของที่มีกลิ่นหอม เธอควรทำตรรปณกรรม (ตรรปณ) ⁴ คือ การเขนสังเวศด้วยน้ำ เมล็ดงา หญ้ากุงะ ทุกวันสำหรับสามี บิดา และปู่ตาของสามี หลังจากเอ่ยชื่อของเขาและโคตรชั่ว ๆ กัน เธอไม่พึงนั่งในเกวียนเทียมวัวแม้ว่าใกล้จะตาย ไม่ควรสวมเสื้อผ้ารัศรูปทรง ไม่ใช่ผ้าย้อมสี

¹ Vrddha - Harita 11.205 - 210 อ้างถึงใน P.V. Kane, Ibid.

² P.V. Kane, Ibid.

³ คูภาคณนวก ข. 11.

⁴ คูภาคณนวก ข. 12.

และพึงปฏิบัติตามคำสั่งาษาว่าเป็นพิเศษในเดือนไวสาข การทิก และมาฆะ ¹ (คฤภาค-
ผนวก ข. 13)

อนึ่ง เรื่องการโกนผมของแม่ม่ายนั้น นับตั้งแต่สมัยพระเวท ² เรื่อยมาถึง
สมัยวรรคคือประเภทสมฤติยุคแรก ๆ ซึ่งมีข้อความอธิบายถึงหน้าที่ของแม่ม่ายไว้อย่าง
พิคยวานั้นไม่มีข้อความเกี่ยวกับการโกนผมของแม่ม่ายเลย ³

ในเพาชาขน ปิตฤเมธสูตร (เพาชาขน ปิตฤเมธสูตร) ซึ่งเป็นสูตรที่วาง
กฎเกณฑ์เรื่องการเผาศพไว้อย่างละเอียด เขียนไว้ว่า "ภรรยาของเขา (ผู้ตาย)
เดินตามขบวนแห่ไปโดยมีคนที่อายุน้อยที่สุดนำไป พวกเขามีผมยุ่งเหยิง และไปรยฝุ่น
ลงบนไหล่ทั้งสองข้างของเธอ หลายครั้งหลายหนในระหว่างทางที่ไปเผาศพ" ⁴

¹ Skandapurāṇa chap. 4 vv. 75 อ้างถึงใน Kane, History of
Dharmasāstra, Vol. II, part II p. 585.

² R.V. 10.402 ; A.V. 14.2.60.
Kane, History of Dharmasāstra, Vol. II, part II. p.
587 อ้างถึง Āpastamba-mantra-pāṭha 1.4.9.

³ Altekar, The Position of Women in Hindu Civilization,
p. 160.

⁴ Baudhāyana Pitṛmedhasūtra I, 4.12 - 13, I. 5.12 - 14,
อ้างถึงใน Kane, History of Dharmasāstra, Vol. II, part II, p.
588.

อีกตอนหนึ่งกล่าวว่า แม่ม่ายเค็นรอบกองไฟ 3 รอบ มีผมที่รวบไว้ ส่วนญาติ
ใกล้ชิดของผู้ตายที่อยู่ในที่นั้นต้องโกนผมและกล่าวไว้อย่างชัดเจนว่า ห้ามมิให้แม่ม่าย
โกนผม ¹

จารึกเปโหวของมทนปาล (Pehova inscription of Madanapala)
สรุปเป็นข้อสันนิษฐานไว้ว่า แม่ม่ายต้องปล่อยผมของเธอ ไม่นุ่งเกล้าหรือประดับประดา
ตกแต่งทรงผม ²

ในมิตากษรา (มิตากุขรา) อรรถกถาของชาลยวาลกยถึงกับกล่าวไว้ว่า "การ
โกนผมเป็นสิ่งที่ผู้มีการศึกษา พระราชา และผู้หญิงไม่พึงกระทำ เว้นแต่ในกรณีที่มีความ
ผิดเป็นมหาปาดก หรือผู้ช้ำโค และพรหมจารีผู้กระทำผิดฐานเกี่ยวข้องกับทางเพศ ³

จากหลักฐานทางวรรณคดีและบันทึกต่าง ๆ ดังกล่าวมาแล้ว แสดงว่าประเพณี
แม่ม่ายโกนผมไม่เป็นที่นิยมจนถึงคริสต์ศตวรรษที่ 9 (พุทธศตวรรษที่ 14) มีเพียงสมฤติ
บางเล่มเท่านั้น เช่น เวทฺยาสสมฤติ (เวทฺยาสสมฤติ) ซึ่งแต่งในสมัยหลัง เริ่ม

¹ Baudhāyana Pitrmedhasūtra. Ibid.

² Pehova inscription of Madanapāla 900 A.D. E.I. Vol. I, p. 246 อ้างถึงใน Altekar, The position of Women in Hindu Civilization, p. 160.

³ อ้างถึง P.V. Kane, History of Dharmasāstra. p. 590, Mitākṣarā on Yājñavalkyasmṛti III. 325 อ้างจาก Manu ซึ่งไม่พบใน Manu ฉบับที่พิมพ์ ; ฤๅกคณนวก ข. 14.

กำหนดว่า ถ้าแม่มีอายุน้อยกว่า 10 ปี 1 อย่างไรก็ตาม ในสมฤติก็มีได้
กำหนดไว้อย่างชัดเจนว่า แม่มีอายุน้อยกว่า 10 ปี 2 และในเมื่อพวกนักพรตโกณณม แม่มี
ส่วนมิตากษรา และอุปจารก (อุปจารก) ไม่กล่าวถึงเรื่องนี้เลย ปรากฏว่า การ
ปฏิบัตินี้เริ่มนิยมขึ้นทีละน้อย ๆ ภายหลังศตวรรษที่ 10 - 11 (พุทธศตวรรษที่ 15 -
16) เมื่อถือว่าแม่มีฐานะเท่ากับนักพรต 2 และในเมื่อพวกนักพรตโกณณม แม่มี
ก็ควรโกณณมด้วย เพื่อให้นางคนาเกลียด ซึ่งจะทำให้พวกแม่มีรักษาพรหมจรรย์ไว้
ได้ 3 ต่อมาภายหลังสังคมเริ่มตระหนักว่าประเพณีนี้ไม่อาจจะปกป้องแม่มีได้ มักจะ
เกิดเรื่องราวขึ้นบ่อย ๆ เพราะคนที่ปราศจากเมตตาไร้คุณธรรม ในที่สุดประเพณีนี้เริ่ม
เสื่อมความนิยมไปอย่างรวดเร็วในช่วงแรกของคริสต์ศตวรรษที่ 20 (พุทธศตวรรษที่
25) ปัจจุบันประเพณีนี้สูญไปแล้วจากเมืองใหญ่ ๆ แต่ยังคงมีอยู่บ้างในส่วนที่เป็นชนบท
บ้าง แต่ก็มีจำนวนน้อยมาก 4

1 Vedavyāsasmṛti I. 53, อ้างถึงใน A.S. Altekar, The Position of Women in Hindu Civilization, p. 160.

2 บางทีอาจเอาตัวอย่างมาจากภิกษุณีในศาสนาพุทธ ดังปรากฏหลักฐานใน
จุลวรรค
กรมการศาสนา, "จุลวรรคภาค 2" พระไตรปิฎกภาษาไทย, เล่ม 10
(พระนคร : โรงพิมพ์การศาสนา, 2500), หน้า 109.

3 P.V. Kane, History of Dharmasāstra, Part I. Vol. II,
p. 592.

4 Altekar, The Position of Women in Hindu Civilization,
p. 160.

แม่น้ำอินทองดำรงชีวิตตามหลักเกณฑ์อันเข้มงวดถึงกลาวมาแล้วข้างต้น จนกว่าจะตาย เพื่อจะได้ไปอยู่ร่วมกับสามีเดิมอีกครั้งหนึ่งในชีวิตหน้า แม่น้ำต้องใช้เวลาสวดมนต์และทำพิธีทางศาสนาอื่น ๆ การละเมิดกฎเกณฑ์ใด ๆ ก็ตามไม่เพียงแต่จะทำให้เธอเกิดใหม่โดยไม่มีความสุขเท่านั้น ยังทำให้วิญญาณของสามีที่ดวงลับไปแล้วได้รับความทุกข์ด้วย เนื่องจากอีกครั้งหนึ่งของชีวิตที่ยังอยู่ในโลกนี้ประพฤตินั้นไม่เหมาะสม¹

ถึงแม้ว่าแม่น้ำจะถูกบังคับอย่างเข้มงวดเพียงใดก็ตาม พวกเธอก็ยังไม่ได้ได้รับความสงสารเห็นใจจากทั้งบุคคลในครอบครัวและในสังคม พวกผู้ชายจะซ้ำเติมเคราะห์กรรมของเธอ เพราะเห็นว่าเธอปราศจากผู้คุ้มครอง คือ สามี ในอาทิบรรพของมหาภารตะมีข้อความว่า "ผู้ชายจะรุมเกี่ยวผู้หญิงที่สามีตายแล้วราวกับฝูงนกกรุมจิกเนื้อที่แหลกกระจายเหลืออยู่บนพื้นดิน"²

พิจารณาตามหลักฐานที่ปรากฏ แม่น้ำในสมัยพระเวทอยู่ในสภาพที่ต่ำกว่าในสมัยหลัง ๆ มาก การดำเนินชีวิตของแม่น้ำหลังสมัยพระเวทเริ่มเลวลงเรื่อย ๆ เพราะมีการวางหลักเกณฑ์ให้แม่น้ำประพฤตินิยมคืออย่างเข้มงวด และเลวที่สุดหลัง ค.ศ. 900 เป็นต้นมา สังคมถือว่าแม่น้ำเป็นตัวโชคร้าย ในสกันที่ปุราณะกล่าวอย่างชัดเจนว่า แม่น้ำเป็นตัวอัปมงคลยิ่งกว่าสิ่งอัปมงคลทั้งหลาย เพียงแต่เห็น

1

P. Thomas, Hindu Religion Custom and Manners, 5th ed. (Bombay : D.B. Taraporevala Son & co. Private, 1971), p. 62.

2

Mbh. Ādiparva. 160.12.

แม่มายเท่านั้นจะทำอะไรก็ไม่สำเร็จ ยกเว้นแต่แม่มายที่เป็นแม่ของเราเอง แม่มายคนอื่น ๆ เป็นตัวขัดขวาง คนที่ฉลาดควรหลีกเลี่ยง แม่แต่คำอวยพรของแม่มายก็เปรียบเสมือนพิษของงู" ¹ ค่ายเหตุนี้เธอจึงไม่มีสิทธิเข้าร่วมในงานรื่นเริงของครอบครัว และไม่มีส่วนร่วมในการทำพิธีกรรมต่าง ๆ เลย เช่น พิธีแต่งงาน และถึงแม้ว่าเธอจะเป็นมายตั้งแต่อายุน้อย ก็ไม่อาจหลีกเลี่ยงข้อบังคับต่าง ๆ นี้ได้ ²

แม่มายอยู่ในฐานะที่ต่ำต้อยโดยทั่วไป ถ้าหากนางไม่มีลูกค้ำยแล้วก็จะได้รับการดูหมิ่นเหยียดหยามอย่างที่สุด การพบแม่มายถือว่าเป็นโชคไม่ดี แม่มายถูกเรียกว่ามูณะ³ ซึ่งแปลว่าตัวโล้น เพราะแม่มายทุกคนจะต้องโกนหัว แต่กฎข้อนี้มีได้ยึดถือปฏิบัติกันในทุกแห่ง

แม่มายต้องไว้ทุกข์จนตาย การไว้ทุกข์ทำดังนี้ จะต้องโกนหัวเดือนละครั้ง ไม่กินหมาก ไม่สวมเครื่องประดับ ยกเว้นเครื่องประดับเรียบ ๆ รอยคอขึ้นเดียว ไม่สวมเสื้อผ้าสี สวมแต่สีขาวบริสุทธิ์ ไม่ใช้หญ้าฟันทาใบหน้าหรือร่างกาย ไม่ทำเครื่องหมายหน้าผาก ไม่เข้าร่วมในการบั้นเริงใด ๆ หรืองานเลี้ยงใด ๆ ของครอบครัว เช่น งานแต่งงาน พิธีอุปนยน์ และอื่น ๆ เพราะการปรากฏตัวของแม่มายถือว่าเป็นลางร้าย สองสามวันหลังจากสามีตายเพื่อนหญิงและญาติผู้หญิงของแม่มายจะมาเยี่ยมบ้านของนาง เริ่มต้นกินอาหารที่เตรียมไว้ต้อนรับแล้วนั่งล้อมแม่มายไว้ และสั่งสอนให้นางออกทนต่อเคราะห์ร้ายด้วยความเข้มแข็ง แล้วสลักกันโอบนางไว้

¹ P.V. Kane, History of Dharmasastra, p. 585. อ้างถึง Skandapurana III, Brahmāranya section Chap. 7 verses 50 - 51.

² P.V. Kane, History of Dharmasastra, p. 586.

³ ฤๅษฏคณนวก ข. 15

ในวงแขนร้อมให้กับนาง แล้วฉีกนางแรก ๆ ให้มดลงไปบนพื้น ต่อจากนั้นทั้งหมดก็
จะรวมกันร้อมให้ให้กับความเปื้อนมาของนาง ให้แม่มาหนึ่งลงบนเก้าอี้เล็ก ๆ
ญาติที่ใกล้ชิดที่สุดของแม่มาคนหนึ่งจะเอ่ยคาถาทางศาสนา แล้วตัดสายคลีซึ่งเป็น
สร้อยคอทองคำที่ผู้หญิงแต่งงานแล้วสวมนั้นให้ขาด แล้วเรียกขางตัดผมมาโกนศีรษะ
ของนางจนเกลี้ยง ตลอดพิธีนี้แม่มาจะครองร้อมให้เสียงดังลั่นบ้าน และสาปแช่ง
เกราะห้ร้ายของนางพันครั้ง สายคลีนั้นต้องตัดไม้ไขแก้ออก คำพูดที่ว่า "ขอให้สาย
คลีของเจ้าถูกตัด" จึงเป็นคำสาปแช่งในหมู่หญิงที่มีปากเสียงกัน¹ มิสซิส ซินแกลร์
สตีเวนสัน (Mrs. Sinclair Stevenson) ได้ค้นคว้าวิจัยค้นแค้นส่วนหนึ่งของ
อินเดียที่ยังมีการรักษาประเพณีของพราหมณ์ไว้อย่างใกล้เคียงที่สุด นางสตีเวนสัน
กล่าวถึงแม่มาว่า

ในวันที่สามีตาย แม่มาสวมสำหรับเกา ๆ นั่งคนเดียวที่มห้องโดยไม่กิน
อาหารเลย เธอต้องนั่งอยู่ที่นี้ 1 ปี กินอาหารน้อยที่สุด ออกไปข้างนอกได้เฉพาะ
ในเวลาดากลางคืนเท่านั้น ศีรษะถูกโกน และถูกเรียกว่า ราวที่ราวทะ (ผู้ที่เคยเป็น
โสเภณี) ซึ่งแสดงว่าในตอนนี้อย่างกล่าวถึงถูกลงโทษจากบาปของชีวิตที่แล้ว ในวันที่
13 หลังจากสามีตาย แม่ของหญิงมาจะนำสำหรับมาให้ มุมทั้ง 4 ของสำหรับจะจุ่ม
ในน้ำซึ่งใสในพิธีศพ เธอจึงออกจากมห้องนั้นได้ แล้วแม่มาอีกคนหนึ่งจะมา
สวมสำหรับซึ่งเรียกว่า โปทะสำหรับ² ถือว่าเป็นสิ่งอัปมงคลอย่างยิ่ง ไม่มีญาติของสามี
คนใดจะยอมให้แม่แต่ชายเข้ามาถูกตัวเขา ต้องใช้สำหรับนี้เป็นเวลา 1 ปี แม่มา

¹ J.A. Dubois, Hindu Manners, Custom and Ceremonies,
Henry K. Beauchamp. Trans, (New Delhi. Mamta Publication),
1973, pp. 451 - 352; ฤภาคผนวก ข. 16.

² ฤภาคผนวก ข. 17.

ต้องไม่แสดงท่าทางว่ามีความสุข มีสุขภาพดี หรือกินอาหารอิ่ม เพื่อเป็นเกียรติแก่ครอบครัว ดังนั้น เธอต้องทำงานหนักทั้งหมด ได้กินอาหารน้อยที่สุดเท่าที่จะทำได้ ต้องอดอาหารบ่อย ๆ ถ้าเธออดอยากถึงขนาดแม่ของเธอก็จะมาพาตัวเธอไปที่บ้านได้ ถ้าเธอไม่มีแม่ โอกาสที่จะมีชีวิตรอดก็มีน้อยมาก

มีข้อเท็จจริงที่ว่า ถ้าแม่มายอายุน้อยเท่าใดก็ยังไม่มีคนปกป้องช่วยเหลือน้อยมากเท่านั้น เพราะแสดงว่ามาปของเธอนั้นมาก หลังจากสวมโปตะสาหรี 1 ปีแล้ว ก็เปลี่ยนไปใส่สำหรับสีดำ ซึ่งจะต้องสวมไปจนกระทั่งตาย เสื้อผ้าก็จะต้องเป็นสีดำหมด ไม่ว่าจะไปไหนก็นำเอาตัวโซคร้ายไปด้วย แม้แต่เพื่อนก็หันหลังให้ถ้าบังเอิญพบเธอบนถนน โอกาสที่แม่มายจะพอมีชีวิตอยู่ได้ก็คือ เธอมีอายุมากพอที่จะอยู่ในฐานะที่เป็นผู้อาวุโสของบ้าน หรือมีเงินนั้นก็ยังมีแม่สามีที่มีจิตใจกรุณาช่วยสงเคราะห์เธอ

มิสซิส สตีเวนสัน ได้สอบถามถึงชะตาชีวิตของแม่มายหลายครั้ง เธอได้รับคำตอบที่เป็นพังเพยที่น่าสยดสยองว่า "โซหาราฟินราคาถูก" (โซหาราฟินโซสำหรับเผาแม่มาย) มิสซิส สตีเวนสัน สรุปรว่า "พวกเราชาวอังกฤษเชื่อว่าสตีหมัดสิ้นไปแล้ว แต่นักปฏิรูปในอินเดียในท้องที่บางแห่งจะบอกเราว่าไม่ใช่ พวกเขาว่าวิธีที่ง่าย ๆ หลายวิธีที่จะกำจัดแม่มายที่ไม่มีใครต้องการ เช่น เพียงแต่ไล่เธอออกจากบ้าน ผลักเธอตกลงไปในบ่อ วางยาพิษ พาเธอไปจาริกแสวงบุญ แล้วทำให้เธอพลัดหลงไป หรือขายเธอให้คนอื่น หรือจุดไฟเผาเธอจนตาย เป็นการง่ายมากที่จะนำผ้าหม่มมาวนเป็นก้อนโตแล้วแขลงในโซหาราฟิน มักแม่มายไว้กับผ้าหม่ม ราคานั้นเต็มลงไปแล้วจุดไฟเผา โดยมีคประสงค์ขังเธอไว้ในห้อง แล้วบอกเพื่อนบ้านว่า

แม่มาเกิดไฟไหม้บ้านโดยบังเอิญขณะที่เธอหุงหาอาหาร หรือบอกว่าเธอทำพิธี
สที่ตามแบบภรรยาผู้ชื้อสค์ย์ แต่บอกคำสังและแม่มาเท่านั้นที่จะรู้ว่า ประคองของห้อง
พักห้องนั้นถูกลั่นคาลทางคานในหรือคานนอก ¹

แม่ในคริสต์ศตวรรษที่ 20 นี้เอง แม่มาฮินคูกี้ยังถูกกดดันแกลงคหมินเหยียด
หยามมาก ชาวฮินคูกี้ไปเชื่อกันว่า การที่เธอเป็นมายเป็นผลมาจากบาปที่ทำไว้แต่
ชาติปางก่อน เธอจะถูกกล่าวหาว่าเป็นเหตุให้สามีตาย แม่และน้องสาวของสามีที่
แม่มาอาศัยอยู่ควยจะปฏิบัติต่อเธออย่างโหดร้ายและคหมิน ชนมเนียมที่ยังคงปฏิบัติ
กันในหมู่บ้านชาวฮินคูกจนกระทั่งทุกวันนี้ก็คือ หญิงที่มีอาชีพคคคคคจะลากค้วแม่มาไปที่
ริมน้ำ เมื่อแม่มาอาบน้ำเสร็จแล้วก็ลากค้วกลับมาบ้าน ปล่อยให้หอดอาหารและ
กระทำหรรณกรรมต่าง ๆ ไปจนถึงถูกเขียนคี่ แม่มาต้องโกนคีระชะ กินอาหารเลว ๆ
สวมเสื้อผ้าสีขาวหรือสีค้ำ เข้าร่วมในสังคคคคคไม่ได้ โดยเฉพาะในพิธีแต่งงาน ถือว่า
นางเป็นลางร้ายที่จะนำโชคร้ายมาสู่เจ้าสาว และความตายมาสู่เจ้าบ่าว วรรณะที่
เครงศาสนาไมอนุญาตให้แม่มาแต่งงานใหม่ ความทุกข์ยากของแม่มาจะสิ้นสุดลง
เมื่อเธอตายแล้วเท่านั้น ²

¹ Sinclair Stevenson, The Rites of the Twice - Born.

(London : Oxford University Press, 1920), pp. 202 - 208.

² P. Thomas, Hindu Religion Custom and Manners. p. 62.